

CHARLOTTE BRONTËOVÁ

JANA EYROVÁ

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Je mi líto, že musím Thornfield opustit, protože jej miluji, a miluji jej proto, že jsem tady poznala plný a radostný život - aspoň na chvíli. Tady po mně nikdo nešlapal. Tady mě nekamenovali. Tady jsem nebyla pohřbena mezi úzkoprsými osobami, zbavená vší naděje na společenství s duchaplnými lidmi, silnými a velkodusnými. Tady jsem tváří v tvář hovořila s člověkem, jakého si vážím a v jakém mám zalíbení - osobitým, mocným, svobodným. Tady jsem poznala vás, pane Rochestera. A teď se děsim a trnu úzkostí, když si představím, že se od vás musím navždy odtrhnout. Uznávám, že je nutné, abych odtud odjela, ale mám pocit, jako bych před sebou viděla neodvratnou smrt.“

„Proč myslíte, že to je neodvratné?“

„Vždyť jste mi to sám postavil před oči.“

„V jaké podobě?“

„V podobě slečny Ingramové, té vznešené krasavice - vaší nevěsty.“

„Mé nevěsty! Jaké nevěsty? Já žádnou nemám!“

„Ale budete mít.“

„Ano! Budu! - Budu!“ Zaťal zuby.

„A proto musím odejít - sám jste to řekl.“

„Ne, musíte tu zůstat! To přísahám - a svou přísahu splním!“

„Ale já vám říkám, že musím odejít!“ odpověděla jsem prudce, vydrážděná téměř k zlosti.

„Myslíte, že tady zůstanu, když potom pro vás nebudu nic znamenat? Copak si myslíte, že jsem stroj a nemám cit? že to mohu snést, když mi urvete od úst mé jediné sousto chleba, když mi vychrstnete z číše mou jedinou kapku živé vody? Myslíte, když jsem chudá, neurozená, nehezká a malá, že nemám duši a srdce? Mýlíte se! - Mám právě tak duši jako vy - a zrovna tak živoucí srdce jako vy! Kdyby mě byl Bůh obdařil jen trohou krásy a velkým bohatstvím, byla bych se postarala, aby vám bylo zrovna tak zatěžko mě opustit, jak je mně teď zatěžko opustit vás. Nemluvím teď k vám, jak jsou lidé obyčejně zvyklí mluvit - konvenčně - snad ani jako obyčejný smrtelník - to můj duch promlouvá k vašemu, jako bychom byli už oba za hrobem a jako bychom stáli před Bohem - jako bychom si byli rovní - a to také jsme!“

„A to také jsme!“ opakoval pan Rochester – „To jsme!“ řekl ještě jednou a sevřel mě v náručí, přivinul si mě na prsa a přilnul svými rty k mým. „To jsme, Jano!“

Analýza uměleckého textu

• zasazení výňatku do kontextu díla

Úryvek je asi za polovinou knihy, kdy pan Rochester přesvědčí Janu, že ji miluje a chce si ji vzít.

Desetiletá Jana vyrůstá v rodině Reedových. Čtrnáctiletý Jan Reed ji šikanuje a ani teta ji nemá ráda, protože je Jana z prosté rodiny. Jana se s Janem poprala, a tak ji zavřeli do červeného pokoje na celý den. Bála se tam a křičela, až jí služebné slečna Abbotová a Bětuška otevřely. Jana však měla šok a museli k ní zavolat lékaře Loyda. Ten Janu vyslechl, zjistil, že se v rodině Reedových trápí, a doporučil paní Reedové, aby Janu poslala do školy.

Do domu přijel pán z Lowoodské školy, aby si Janu prohlédl. Za několik dní se tam měla odstěhovat. Stihla ještě říct paní Reedové, že ji vůbec nemá ráda a je šťastná, že může odjet. Ve škole bylo asi sedmdesát dívek a pět učitelek. Jana popisuje svůj první školní den. Spřátelila se s Helenou Burnsovou, která jí vysvětlila, jak to ve škole chodí. Jana totiž nechápala, že Helena snáší trest učitelky s klidem. Po nějaké době dorazil do Lowoodu ředitel školy. Řekl ostatním, aby si na Janu dávali pozor,

protože je to lhářka. Janu to velice mrzelo, ale Helena a paní Templová se zasloužily o to, že byla Jana očernění zbavena. Ve škole rádil tyfus, a tak byl volnější režim a víc jídla. Jana se nenakazila, ale Helena velmi stonala, měla souchotiny. Jana s ní strávila poslední noc, během níž Helena zemřela.

Uběhlo osm let a Janě bylo skoro osmnáct. Už dva roky působila v Lowoodu jako učitelka. Slečna Templová, jedna z učitelek, se vdala a Jana už neměla přítelkyni, a tak se rozhodla pro novou práci. Podala si inzerát a byla přijata jako vychovatelka na panství Thornfield. Den před odjezdem z Lowoodu za ní přijela služebná Reedových Bětuška a povídaly si o průběhu minulých let.

Jana se v Thornfieldu seznámila s Adélkou, kterou měla učit. Byla to asi osmiletá schovanka majitele panství pana Rochestera. Ten se v domě objevoval jen občas. Při prohlídce domu slyšela Jana bláznivý smích, prý jedné ze služebných. Vyučování Adélky probíhalo v pořádku, ačkoli to bylo trochu rozmazené dítě. Jednou pomohla Jana cestou na poštu jezdci, který spadl z koně a vyvrknul si kotník. Doma Jana zjistila, že to byl pan Rochester. Byl to zvláštní asi pětatřicetiletý muž. Janu důkladně vyzpovídal a poslal ji spát. Zanedlouho měl pan Rochester volný večer a rozhodl se ho strávit s Janou. Odpovídala mu pohotově, zatímco si Adélka hrála s dárky. V noci Jana nemohla spát, opět slyšela šílený smích a tentokrát i kroky. Vyšla na chodbu, spatřila dým a zjistila, že hoří v pokoji pana Rochestera. Vzbudila ho, spolu požár uhasili, ale poté poslal pan Rochester Janu spát a druhý den se neobjevoval. Odjel totiž na jiné panství. Jana se bála, že se tam zamiluje do jedné z bohatých dam.

Na Thornfield přijela celá společnost. Jana byla nucena sledovat krásné dámy, zatímco ona měla jen dvoje šaty. S jednou z dam vedl Rochester rozhovor o nesnesitelnosti vychovatelek. Pan Rochester poté kamsi zmizel a společnost chtěla vyrazit k cikánům, kteří se usadili nedaleko. Jenže přšelo a oni zůstali v domě. Večer přijela na panství stará cikánka, která hádala z ruky všem svobodným dívкам včetně Jany. O Janě toho cikánka věděla mnoho a ještě víc se vyptávala. Ukázalo se, že to byl převlečený pan Rochester. Jana mu sdělila, že přijel nějaký pan Mason, což pana Rochestera rozrušilo. V noci se znova ozval divý smích. Mason byl raněn, prý ho napadla služebná s hysterickým smíchem Lada Poolová. Pan Rochester přivolal Janu, aby Masona ošetřovala než přijede lékař, a poté jí naznačil, že v životě udělal chybu, které dodnes lituje.

Pro Janu přijel kočí rodiny Reedových se zprávou, že paní Reedová umírá a chce Janě ještě něco sdělit. Před třemi lety přišel pro Janu dopis, aby odjela za strýcem Eyrem na Madeiru a byla jeho dědičkou. Krátce na to nenáviděná teta Sára Reedová zemřela. Jana se vrátila do Thornfieldu plná očekávání, že znova uvidí pana Rochestera. I on byl rád, že jsou zase spolu. V domě se chystala svatba, Jana byla přesvědčená, že si pan Rochester bere jednu z dam, ale on o tom vůbec nemluvil. Když už byla Jana doma dva týdny, pan Rochester ji zastavil při procházce na zahradě. řekl jí, že ji miluje a že by chtěl, aby si ho vzala. Jana nejdřív nechápala, ale potom souhlasila. Do svatby zbýval měsíc, během nějž se Jana chovala jako dřív a nelibě nesla, že ji pan Rochester zahrnuje dárky. Noc před svatbou měla Jana zlý sen, do jejího pokoje vtrhla šílená žena a roztrhala svatební závoj. Pan Rochester Janu uklidnil, že to jistě zase byla paní Poolová.

Svatební obřad byl přerušen advokátem z Londýna. Ukázalo se, že pan Rochester má manželku, která žije na Thornfieldu. Ačkoli pan Rochester naléhá na Janu a přesvědčuje ji o své nevině, ona se cítí zhrzená, nepovolí a odejde. Odjela tak daleko, na kolik mil jí stačily peníze, a sháněla práci. Celé zbídačené se jí nakonec ujali v domě Riversových. Když se trochu vzpamatovala, vyprávěla dvěma sestrám a jejich bratrovi o svém osudu, o panu Rochesterovi však pomlčela a tajila také své příjmení. Farář Jan Křtitel Rivers slíbil, že jí sežene práci. Jana si s jeho sestrami skvěle rozuměla a spřátelily se. Poté získala od Jana Křtitela práci v nově zřízené dívčí škole. Učení ji velmi bavilo a byla spokojená. Jednou večer navštívila školu slečna Oliverová, mecenáška, a Jana pochopila, že se líbí panu Riversovi. Slečna Oliverová se chodila dívat do jeho hodin. Jana namalovala její portrét a nabídla ho panu Riversovi. Přiznal, že Rosamundu Oliverovou miluje, ale oženit se s ní nechtěl. Na okraji jednoho z obrázků si všiml jména „Eyrová“ a zjistil, že je Jana jeho sestřenice, která zdědila 20 tisíc liber. Jana je rozdělila na čtyři díly mezi sourozence Riversovy a měla radost, že má příbuzné. Dál vyučovala, do školy chodilo už šedesát dívek. Jan Janě nabídl sňatek a společný život v Indii, kde hodlal misionařit. Jana ho odmítla, hledala pravou lásku. Jan Křtitel se k ní od té chvíle choval studeně. Dal jí čas na rozmyšlenou a ona znova odmítla. Před odjezdem Jana Křtitela jako kdyby slyšela hlas pana Rochestera, jak volá její jméno. Rychle odjela zpátky na Thornfield a hledala ho. Dům byl vyhořelý.

Hostinský vylíčil Janě celou historii. Bláznivá manželka dům podpálila a uhořela, pan Rochester při požáru oslepl a přišel o ruku. Jana se za ním ihned rozjela. Pan Rochester byl šťastný, když Janu poznal. Vyprávěla mu, kde strávila rok od svého útěku, a slíbila, že bude jeho ošetřovatelkou.

Jana příběh vyprávěla s odstupem deseti let. Pan Rochester postupně začal vidět na jedno oko, takže mohl spatřit prvorzeného syna. Sestry Riversovy se provdaly a Jan Křtitel působil jako misionář.

- **téma a motiv**

téma: štěstí, porozumění
motivy: Thornfiel, nevěsta, bohatství

- **časoprostor**

prostor: dům Reedových, dívčí škola v Lowoodu, panství Thornfield, dům a fara Riversových
čas: Není přesně určen, podle módy a zvyků se jedná o 1. polovinu 19. století.

- **kompoziční výstavba**

- ukázka je vystavěna chronologicky, avšak celý příběh je vyprávěn po 10 letech = jedná se o retrospektivní vyprávění
- úryvek se skládá z 12 odstavců, všechny tvoří přímá řeč

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, román

- **vypravěč / lyrický subjekt**

ich-forma (vypravěčkou je sama Jana Eyrová)

- **postava**

Jana Eyrová – tmavovlasá a tmavooká mladá dívka, štíhlá a malá, ne příliš hezká, ale vzdělaná a inteligentní, jde si za svým cílem, je hrdá, obětavá, vždy bojuje za spravedlnost

Edvard Fairfax Rochester – bohatý majitel Thornfieldu, třicátník, uzavřený, na první pohled protivný a nepřístupný, osvojil Adélku, prožil divoké mládí, nyní se chce usadit

paní Fairfaxová – správcová Thornfieldu, hodná, milá, pracovitá

Adélka – Francouzka, schovanka pana Rochestera, zvídavé živé dítě, rád se parádila

Jan Křtitel Rivers – kněz, vzdálený příbuzný Jany, vzdělaný, ale přísný, chce být misionářem

- **vyprávěcí způsoby**

- v úryvku převažuje přímá řeč, jedná se o dialog Jany a pana Rochestera
- pásmo vypravěče je minimální, v cih-formě

- **typy promluv**

pásma vypravěče: Začal zuby., odpověděla jsem prudce, vydrážděná téměř k zlosti., opakoval pan Rochester, řekl ještě jednou a sevřel mě v náručí,...

dialog: „Proč myslíte, že to je neodvratné?“

„Vždyť jste mi to sám postavil před oči.“

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

vykání – vyjádření úcty mezi mluvčími
- časté věty zvolací – vzrušený rozhovor

Myslíte, že tady zůstanu, když potom pro vás nebudu nic znamenat? Copak si myslíte, že jsem stroj a nemám cit? Že to mohu snést, když mi urvete od úst mé jediné sousto chleba, když mi vychrstnete z číše mou jedinou kapku živé vody?

- tropy a figury a jejich funkce ve výňatku

Tady po mně nikdo nešlapal. Tady mě nekamenovali. Tady jsem nebyla pohřbena mezi úzkoprsými osobami,..., navždy se odtrhnout, postavit před oči, urvete mi od úst mé jediné sousto chleba

zbavená vší naděje

hyperbola

zbavěna vši naděje hyperbola
návštěvce jeho když vzdálky se idly vzdal všechny své

mám pocit, jako bych před sebou viděla neodvratnou smrt, Mám právě tak duši jako vy - a zrovna tak živoucí srdce jako vy!; jako bychom byli už oba za hrobem a jako bychom stáli před Bohem - jako bychom si byli rovní - a to také jsem přirovnání

Mé nevěsty! Jaké nevěsty?; Ano! Budu! - Budu! epizeuxis, opakování stejného slova krátce za sebou živoucí srdce, obyčejný smrtelník epiteton

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

1. polovina 19. století

Charlotte Brontëová (1816–1855)

- [brontyová], Angličanka, romanopistka
- narozena ve vsi Thornton, otec byl kněz, později vikář, matka Marie zemřela r. 1821
- třetí z pěti sester, sestry Emily a Anne byly také spisovatelky, bratr Branwell byl básník
- navštěvovala dívčí školu, kde panovaly přísné podmínky (dvě mladší sestry zde zemřely na tuberkulózu)
- pracovala jako učitelka a guvernantka v několika rodinách
- r. 1842 odjela se sestrou Emily do Bruselu, pracovala v penzionátu jako učitelka angličtiny
- r. 1848 bratr zemřel na bronchitidu, sestry Emily (1848) a Anne (1849) na tuberkulózu
- zůstala sama s otcem
- po úspěchu Jany Eyrové se pohybovala ve vyšších kruzích, navštěvovala Londýn
- r. 1854 se provdala za otcova vikáře
- zemřela pravděpodobně na tuberkulózu, některé zdroje uvádějí, že trpěla ranními nevolnostmi, protože otěhotněla, a zemřela v důsledky dehydratace ze zvracení

Zelený skřítek – prvotina z r. 1833, novela vydaná pod pseudonymem Wellesley, bez odezvy

- se sestrou vydala *básnickou sbírku* pod pseudonymem, prodaly se pouze dva kusy, poté psaly brakové romány
- dál psala pod pseudonymem Currer Bell

Shirley – autorčin druhý román z r. 1849, během psaní zemřeli 3 členové rodiny; řeší postavení žen ve společnosti během průmyslové revoluce, er-forma

Villette – autorčin třetí román z r. 1853, hlavní hrdinka Lucy Snowe vyučuje v zahraničí ve městě Villette, ich-forma, využívá autobiografické prvky

Profesor – román vydaný posmrtně r. 1857, ale napsán před Janou Eyrovou, nedokončený

Emma – nedokončený román, napsáno pouze 20 stran, doplněno v pozdějších letech jinými autory

- **literární / obecně kulturní kontext**

Romantismus

- od slova román = dobrodružný jako v románě
- vznikl v Anglii na počátku 19. stol., rozšířil se do celé Evropy, někde přetrval celou polovinu 19. stol.
- navazuje na tendence preromantismu, je reakcí na klasicismus
- nový způsob pohledu na svět – silně subjektivní a individualistický
- požaduje se tvůrčí svoboda, nezávislost, touha po harmonii s přírodou
- inspirace – gotika pro svou tajuplnost

dominuje próza – povídky, novely, romány

lyrika – intimní, reflexivní

specifický žánr – byronska básnická povídka (poéma) = veršovaný lyrickoepický útvar, děj je prostoupen lyrickými prvky a popisy

romantický hrdina: většinou myšlenkově totičný s autorem (= autobiografičnost)

- nikdo ho nechápe, je osamělý, je to silná individualita, touží po lásce, ale miluje nešťastně

- jeho život většinou končí tragicky, jeho původ je vždy opředen záhadou

romantické prostředí: děj se odehrává ve výjimečném prostředí – tajemné, hrůzné (hrady, hřbitovy, sklepení, temné lesy, jezera)

Anglie

George Gordon Byron (1788–1824)

- jeden z největších evropských básníků vůbec

- pro jeho dílo je charakteristický osamocený boj za svobodu proti tyranům (tzv. byronismus)
- *Childe Haroldova pouť* – moderní epos, má autobiografické rysy
- básnické povídky: *Džaur*, *Korzár*, *Lara* – hlavním hrdinou je revoltující člověk

Percy Bysshe Shelley (1792–1822)

- přítel Byrona, básník, zemřel utonutím, plavil se na lodi Ariel
  - zajímavost: jeho manželka, Mary Shelleyová, je autorkou Frankenstein
- Odpoutaný Prométheus* – dramatická báseň, utopie

Walter Scott (1771–1832)

- považován za zakladatele historické povídky a historického románu
- Waverly* – román o povstání v Irsku, romány *Rob Roy*, *Ivanhoe*, *Kenilworth*, *Pirát*

Jane Austenová (1775–1817)

- představitelka tzv. rodinného románu (domestic novel)
- ve svých dílech obvykle zachycovala život venkovských vyšších vrstev
- *Pýcha a předsudek*, *Emma*, *Northangerské panství*

Francie

Victor Hugo (1802–1885)

- nejslavnější osobnost francouzského romantismu
- 20 let byl ve výhnanství na malém ostrově u Normandie
- napsal zde básnickou epiku *Legenda věků* (trojdílný básnický cyklus, zobrazuje vývoj lidstva, filozofický podtext)
- *Chrám matky boží v Paříži*, *Bídníci (Ubožáci)* - romány

Stendhal (1783–1842)

- nejoblíbenější jsou 3 romány, slávu získaly až po Stendhalově smrti
- *Červený a černý* – symbolický název, více vysvětlení, *Kartouza parmská*, *Lucien Leuwen*

Rusko

Alexandr Sergejevič Puškin (1799–1837)

- básník, prozaik, autor divadelních her, pocházel ze staré šlechtické rodiny
- vychován ruskou chůvou (díky ní získal vztah k ruskému prostředí)
- psal byronske povídky – v Rusku nazývány poémy
- *Kavkazský zajatec*, *Měděný jezdec*, *Cikáni*, *Evžen Oněgin*

Michail Jurjevič Lermontov (1814–1841)

- básník, prozaik, dramatik
  - zemřel předčasně v souboji se spolužákem z kadetky
- Démon* – poéma vydaná posmrtně, vychází z biblických a apokryfních legend o vzpouře a zavržení andělů + čerpá z gruzínského folkloru
- Hrdina naší doby* – filozofující román zobrazující život intelektuála ve 30. letech 19. stol.

Německo

Novalis (1772–1801)

- poznamenán smrtí své 13leté snoubenky Sophie a mladšího bratra, často motivy smrti
- Hymny noci* – sbírka básní

bratři Grimmové – Jacob (1785-1863) a Wilhelm (1786-1859)

- pohádkami se zabývali na odborné úrovni = vědecká folkloristika
- Pohádky pro děti a celou rodinu* – sbírka 200 pohádek

Další údaje o knize:

- dominantní slohový postup:

vyprávěcí

- vysvětlení názvu díla:

Jana Eyrová – jméno hlavní hrdinky za svobodna

- posouzení aktuálnosti díla:

Příběh je neaktuální, nejsou přísné dívčí školy, dnešní děti nemají tak kruté dětství ani vychovatelku apod.

- pravděpodobný adresát:

Román je určen spíše ženám, příběh je romantický.

- určení smyslu díla:

Poukázat na těžký osud osiřelé dívky, která si svou pílí zajistila lepší budoucnost.

- zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:

Jedná se o první a nejznámější autorčin román vydaný pod pseudonymem Currer Bell. Měl okamžitý úspěch a kladné recenze. Vyvolal spekulace o autorství, neboť okamžitě vzniklo podezření, že autorem je žena.

- tematicky podobné dílo:

Charles Dickens – *Oliver Twist*: příběh osiřelého chlapce, který se musí postarat sám o sebe a má neradostné dětství

- porovnání s filmovou verzí nebo dramatizací:

Existuje několik filmových zpracování (i české, 1972). Verze z roku 2011 odpovídá předloze, ovšem není dodržen sled událostí – příběh začíná příchodem Jany k Riversovým.

Sirotek lowoodský – zkrácená verze knihy, končí odchodem Jany z dívčí školy